

JAKOB VON GUNTEN

Robert Walser

Jakob von Gunten

Een dagboek

Vertaald uit het Duits door
Machteld Bokhove

Lebowski Publishers, Amsterdam 2016

Oorspronkelijke titel: Jakob von Gunten. Ein Tagebuch
Oorspronkelijk uitgegeven door: Stroemfeld/Schwabe: Kritische Robert Walser-
Ausgabe, heruitgegeven door Wolfram Groddeck und Barbara von Reibnitz;
Jakob von Gunten. Ein Tagebuch, heruitgegeven door Hans-Joachim Heerde 2013
© Robert Walser, 1909
© Vertaling uit het Duits: Machteld Bokhove
© Nederlandse uitgave: Lebowski Publishers, Amsterdam 2016
Omslagontwerp: Dog and Pony Amsterdam
Auteursfoto: Suhrkamp Verlag
Typografie: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 488 2948 4
ISBN 978 90 488 2949 1 (e-book)
NUR 302

www.lebowskipublishers.nl
www.robertwalser.nl
www.overamstel.com

OVERAMSTEL
uitgevers

Lebowski Publishers is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Je leert hier heel weinig, er zijn onvoldoende leerkrachten, en wij jongens van het Instituut Benjamenta zullen het tot niets brengen, d.w.z. dat we allemaal in ons latere leven iets heel kleins en ondergeschikts zullen zijn. Het onderwijs dat we genieten bestaat er hoofdzakelijk uit dat ons geduld en gehoorzaamheid wordt ingeprent, twee eigenschappen die weinig of helemaal geen succes beloven. Innerlijke successen, ja. Maar wat heb je daaraan? Geven innerlijke verworvenheden iemand te eten? Ik zou graag rijk willen zijn, in vigilantes rijden en geld verspillen. Ik heb er met Kraus, mijn schoolkameraad, over gesproken, maar hij heeft alleen vol minachting zijn schouders opgehaald en mij met geen enkel woord verwaardigd. Kraus heeft principes, hij zit stevig in het zadel, hij rijdt op tevredenheid, en dat is een paard dat mensen die willen galopperen niet graag bestijgen. Sinds ik hier in het Instituut Benjamenta ben, heb ik het al voor elkaar gekregen mezelf een raadsel te worden. Ook ik ben door een heel merkwaardige, mij voordien onbekende tevredenheid aangestoken. Ik gehoorzaam vrij goed, niet zo goed als Kraus, die er een meester in is zich hals over kop gediensig op bevelen te storten. In één opzicht lijken wij leerlingen, Kraus, Schacht, Schilinski, Fuchs, lange Peter, ik enz., allemaal op elkaar, namelijk in onze totale armoede en afhankelijkheid. Klein zijn wij, klein tot aan nietswaardigheid toe. Wie een mark zakgeld heeft, wordt voor

een bevoorrechte prins aangezien. Wie zoals ik sigaretten rookt, die wekt onrust door de verspilling waar hij aan doet. Wij dragen een uniform. Welnu, het dragen van zo'n uniform vernedert en verheft ons tegelijkertijd. We zien eruit als onvrije mensen, en dat is mogelijk een smet, maar daarin zien we er ook aantrekkelijk uit, en dat behoedt ons voor de diepe schande van mensen die in hoogsteigen, maar kapotte en vuile kleren rondlopen. Voor mij bv. is het dragen van een uniform heel prettig omdat ik nooit goed wist wat ik aan moest trekken. Maar ook in dit verband ben ik mezelf voorlopig nog een raadsel. Misschien schuilt er een heel, heel ordinair mens in mij. Misschien heb ik toch aristocratisch bloed. Ik weet het niet. Maar één ding weet ik zeker: ik zal in mijn latere leven een schitterende, kogelronde nul zijn. Ik zal als oude man jonge, zelfbewuste, slecht opgevoede lomperiken moeten bedienen, of ik zal bedelen, of ik zal te gronde gaan.

Wij leerlingen of pupillen hebben eigenlijk heel weinig te doen, er worden ons bijna helemaal geen taken gegeven. We leren de voorschriften die hier gelden uit ons hoofd. Of we lezen in het boek 'Wat beoogt Benjamenta's jongensschool?' Kraus studeert bovendien nog Frans, helemaal voor zichzelf, want vreemde talen of iets dergelijks staan helemaal niet op ons lesrooster. Er staat maar één enkel lesuur, en dat herhaalt zich steeds. 'Hoe dient een jongen zich te gedragen?' Om deze vraag draait strikt genomen het hele onderwijs. Kennis wordt ons niet bijgebracht. Er zijn nu eenmaal, zoals ik al zei, onvoldoende leerkrachten, d.w.z. dat de heren opvoeders en lesgevers slapen, of ze zijn dood, of slechts schijn dood, of ze zijn versteend, hoe dan ook, je hebt in elk geval niets aan hen. In plaats van door de leraren, die er om wat voor vreemde redenen dan ook voor dood bij liggen en dutten, worden wij onderwezen en geleid door een jongedame, de zus

van de directeur van het instituut, juffrouw Lisa Benjamenta. Zij komt met een kleine witte staf in haar hand het schoollokaal en schooluur in. Wij staan allemaal van onze plaats op als zij verschijnt. Als de lerares plaats heeft genomen, dan mogen ook wij gaan zitten. Ze tikt met haar staf driemaal achter elkaar kort en gebiedend op de tafelrand en het onderwijs begint. Wat een onderwijs! Maar ik zou liegen als ik het bizar vond. Nee, ik vind wat juffrouw Benjamenta ons leert behartigenswaardig. Het is weinig, en we herhalen het steeds, maar misschien schuilt er een geheim achter al deze nietigheden en lachwekkendheden. Lachwekkend? Wij jongens van het Instituut Benjamenta zijn nooit lacherig gestemd. Onze gezichten en onze manieren zijn heel ernstig. Zelfs Schilinski, die toch nog helemaal een kind is, lacht heel zelden. Kraus lacht nooit, of als hij er al toe verleid wordt, dan maar heel kort, en dan is hij woedend omdat hij zich tot zo'n onreglementaire klank heeft laten verleiden. Over 't algemeen hebben wij scholieren geen zin in lachen, d.w.z. dat we het gewoon amper nog kunnen. De daarvoor vereiste lolligheid en lossigheid missen wij. Vergis ik mij? Echt waar, soms komt me mijn hele verblijf hier voor als een onbegrijpelijke droom.

De jongste en kleinste onder ons pupillen is Heinrich. Je bent deze jongeman onwillekeurig liefdevol gezind, zonder daar iets bij te denken. Hij staat stil voor de etalages van kooplieden, diep verzonken in het bekijken van waren en lekkernijen. Dan stapt hij meestal naar binnen om iets zoetigs te kopen voor een vijf-pennig-muntje. Heinrich is nog helemaal kind maar hij spreekt en gedraagt zich al als een volwassen man met goede manieren. Zijn haar is altijd heel onberispelijk gekamd en gescheiden, wat juist mij wel tot bewondering moet verleiden omdat ik op dit belangrijke punt heel slordig ben. Zijn stem is zo ijl als kwetsbaar

vogelgetjilp. Je moet onbewust je arm om zijn schouder leggen als je met hem gaat wandelen of met hem praat. Hij heeft de houding van een kolonel en hij is zo klein. Hij heeft geen karakter want hij weet nog helemaal niet wat dat is. Hij heeft vast nog nooit over het leven nagedacht, en waarom ook? Hij is heel braaf, gedienschtig en hoffelijk, maar zonder bewustzijn. Ja, hij is net als een vogel. Het harmonieuze komt bij hem overal tevoorschijn. Een vogel geeft je een hand, gesteld dat hij je er eentje geeft, een vogel loopt zomaar wat en staat zomaar wat. Alles is onschuldig, vredelievend en gelukkig aan Heinrich. Hij wil page worden, zegt hij. Maar hij zegt het zonder enig onbeschaafd smachten, en inderdaad, het pageberoep is precies het goede en geschikte voor hem. Verfijndheid van gedrag en gevoel streeft ergens naar, en kijk, zij stuit op het goede. Wat voor ervaringen zal hij opdoen? Zullen ervaringen en inzichten deze jongen überhaupt wel durven benaderen? Zullen de rauwe teleurstellingen zich er niet voor generen hem te verontrusten, hem, de overgevoelige? Overigens merk ik dat hij een beetje koel is, er is niets onstuijms en uitdagends aan hem. Misschien zal hij veel, veel van wat hem zou kunnen ontmoedigen helemaal niet opmerken, en veel van wat hem zijn zorgeloosheid zou kunnen ontnemen helemaal niet voelen. Wie weet of ik gelijk heb. Maar ik waag me in elk geval heel, heel graag aan dit soort observaties. Heinrich is tot op zekere hoogte begriploos. Dat is zijn geluk, en dat moet je hem gunnen. Als hij een prins was, dan zou ik de eerste zijn die zijn knie voor hem boog en hem eer betoonde. Jammer.

Wat heb ik me toch stom gedragen toen ik hier aankwam. Ik wond me in de eerste plaats op over de armoedigheid van het trappenhuis. Nou ja, het is nu eenmaal de trapopgang van een normaal grootstedelijk achterhuis. Toen belde ik aan, en een

aapachtig wezen deed de deur voor me open. Het was Kraus. Maar toen hield ik hem gewoon voor een aap terwijl ik hem nu vanwege zijn puur persoonlijke aard, die hem siert, hogelijk waardeer. Ik vroeg of meneer Benjamenta te spreken was. Kraus zei: 'Jazeker, meneer,' en hij maakte een diepe, domme buiging voor mij. Die buiging joeg me onheilspellende schrik aan want ik zei direct bij mezelf dat er hier ergens iets niet pluis moest zijn. En vanaf dat moment hield ik de school Benjamenta voor oplichterij. Ik stapte bij de directeur naar binnen. Wat moet ik lachen als ik aan de nu volgende scène terugdenk! Meneer Benjamenta vroeg me wat ik wilde. Ik verklaarde hem schuchter dat ik zijn leerling wenste te worden. Daarop zweeg hij en las hij kranten. Het kantoor, meneer de directeur, de vooruitgelopen aap, de deuren, de eigenaardigheid om te zwijgen en kranten te bestuderen, alles, alles kwam mij uitermate verdacht, als in verderf voor. Plotseling werd mij naar mijn naam gevraagd en naar mijn afkomst. Nu beschouwde ik mezelf als verloren want ik voelde opeens dat ik daar niet meer wegkwam. Stotterend verstrekte ik informatie, ik waagde zelfs te benadrukken dat ik van zeer goeden huize kwam. Ik zei onder andere dat mijn vader kantonraadslid was, en dat ik van hem was weggelopen omdat ik gevreesd had in zijn voortreffelijkheid te stikken. Weer zweeg de directeur een poosje. Mijn vrees te worden bedrogen steeg ten top. Ik dacht zelfs aan geheime moord, stapsgewijze wurging. Toen vroeg de directeur met zijn gebiedende stem of ik geld bij me had, en dat beaamde ik. 'Geef het dan hier. Vlug!' beval hij en, vreemd genoeg, ik gehoorzaamde onmiddellijk ofschoon ik huiverde van ellende. Ik twijfelde er niet meer aan in handen te zijn gevallen van een rover en oplichter, en desondanks legde ik het schoolgeld gehoorzaam neer. Wat komen mijn toenmalige gevoelens mij nu toch lachwekkend voor. Hij streek het geld

op en zweeg weer. Toen vond ik de heldenmoed om schuchter naar een kwitantie te vragen, maar ik kreeg het volgende ten antwoord: ‘Bengels als jij krijgen geen kwitanties.’ Ik was een flauwte nabij, de directeur belde. Meteen stormde de domme aap Kraus naar binnen. Domme aap? O nee, helemaal niet. Kraus is een beste, beste man. Maar ik wist toen nog niet beter. ‘Dit hier is Jakob, de nieuwe leerling. Breng hem naar het klaslokaal.’ – De directeur was nog niet uitgesproken of Kraus pakte mij beet en sleepte mij voor het aangezicht van de lerares. Wat doe je kinderachtig als je bang bent. Er bestaat geen slechter gedrag dan wat uit wantrouwen en uit onwetendheid voortkomt. Zo was ik pupil geworden.

Mijn schoolkameraad Schacht is een zonderling wezen. Hij droomt ervan musicus te worden. Hij zegt me dat hij dankzij zijn verbeeldingskracht prachtig viool speelt, en als ik naar zijn hand kijk, geloof ik hem. Hij lacht graag, maar daarna zakt hij plotseling weg in smachtende melancholie die ongelooflijk goed staat bij zijn gezicht en lichaamshouding. Schacht heeft een zeer wit gezicht en lange smalle handen die een naamloos zielenleed uitdrukken. Tender als hij is qua lichaamsbouw, spartelt hij lichtjes, het valt hem zwaar om onbeweeglijk stil te staan of te zitten. Hij heeft veel weg van een ziekelijk, eigenzinnig meisje, hij pruilt ook graag, wat hem nog meer op een jong, wat verwend vrouwelijk wezen doet lijken. Wij, ik en hij, liggen vaak samen in mijn slaapkamer op bed met onze kleren aan, zonder onze schoenen uit te trekken, en we roken sigaretten wat tegen de voorschriften is. Schacht doet graag iets wat de voorschriften ondermijnt, en ik, eerlijk gezegd, helaas niet minder. Wij vertellen elkaar hele verhalen als we zo liggen, verhalen uit het leven, d.w.z. zelf beleefde, maar nog veel meer verzonnen verhalen waarvan de feiten uit

de lucht gegrepen zijn. Dan lijkt er om ons heen, wand opwaarts en afwaarts, zachtjes iets te weerklinken. De benauwde, donkere kamer wordt ruimer, er verschijnen straten, zalen, steden, paleizen, onbekende mensen en landschappen, het dondert en lispelt, praat en huilt enz. Het is leuk om met de dromerig aangelegde Schacht gesprekken te voeren. Hij lijkt alles te begrijpen wat je tegen hem zegt, en hijzelf zegt van tijd tot tijd iets veelbetekendens. En dan klaagt hij vrij vaak, en dat is voor mij het dierbare aan onze gesprekken. Ik hoor graag geklaag aan. Je kan de spreker dan aankijken en diep, innig medelijden met hem hebben, en Schacht heeft iets meelijwekkends over zich, ook zonder dat hij iets droevigs zegt. Als fijnzinnige ontevredenheid, d.w.z. de hunkering naar iets moois en hoogstaands, huist in willekeurig welk mens dan ook, dan heeft die het zich in Schacht wel gerieflijk gemaakt. Schacht heeft gevoel. Wie weet, misschien heeft hij wel een kunstenaarsnatuur. Hij heeft me toevertrouwd dat hij ziek is, en aangezien het om een niet erg fatsoenlijke kwaal gaat, heeft hij mij dringend verzocht stilzwijgen in acht te nemen wat ik hem natuurlijk op mijn erewoord beloofd heb, om hem gerust te stellen. Ik heb hem daarna verzocht mij het voorwerp van zijn aandoening te laten zien, maar toen werd hij een beetje boos en keerde hij zich naar de muur. 'Jij bent schaamteloos,' zei hij tegen mij. Vaak liggen we samen zomaar wat, zonder een woord te zeggen. Eén keer waagde ik het zijn hand zachtjes naar me toe te halen, maar hij trok hem weer van me los en zei: 'Wat haal je nou voor stomiteiten uit? Laat dat.' – Schacht geeft de voorkeur aan omgang met mij, ik merk dat niet echt duidelijk, maar in zulke dingen is duidelijkheid helemaal niet nodig. Ik mag hem eigenlijk reuze graag en ik beschouw hem als een verrijking van mijn bestaan. Natuurlijk zeg ik hem zoets nooit. We bespreken stomiteiten met elkaar, vaak ook iets ernstigs, maar met vermindering

van grote woorden. Mooie woorden zijn veel te vervelend. Ach, aan de samenkomsten met Schacht in mijn kamer merk ik het: wij pupillen van het Instituut Benjamenta zijn veroordeeld tot zonderling nietsdoen dat vaak een halve dag duurt. We hurken, zitten, staan of liggen altijd ergens. Ik en Schacht steken op mijn kamer voor ons plezier vaak kaarsen aan, dat is streng verboden. Maar juist daarom hebben wij er plezier in dat te doen. Voorschriften hier, voorschriften daar: kaarsen branden zo mooi, zo geheimzinnig. En wat ziet het gezicht van mijn kameraad er dan toch uit als die roodachtige kleine vlam het teder verlicht. Als ik kaarsen zie branden, voel ik me steenrijk: het volgende moment komt mijn bediende altijd en die reikt me mijn pels aan. Dat is onzin maar die onzin heeft een leuke mond en die glimlacht. Schacht heeft eigenlijk grove gelaatstrekken maar de bleekheid die over zijn gezicht hangt, verfijnt ze. Zijn neus is te groot, zijn oren ook. Zijn mond is toegeknepen. Soms als ik zomaar naar Schacht kijk, komt het me voor dat het deze man ooit bitter slecht zal vergaan. Wat houd ik van mensen die zo'n weemoedig gevoel oproepen! Is dat broederliefde? Ja, kan zijn.

De eerste dag heb ik me verschrikkelijk kleinzerig en moederskindjesachtig gedragen. Werd me daar de kamer getoond waarin ik met de anderen, d.w.z. samen met Kraus, Schacht en Schilinski moest slapen. Als vierde van de club zeg maar. Iedereen was erbij, de kameraden, meneer de directeur die me grimmig aankeek, de juffrouw. Welnu, en toen viel ik dat meisje gewoon voor de voeten en riep ik uit: 'Nee, het is mij onmogelijk in deze kamer te slapen. Hier kan ik niet ademen. Ik overnacht nog liever op straat.' – Ik hield, terwijl ik zo sprak, de benen van de jongedame stevig omstrengeld. Ze leek geërgerd en beval me op te staan. Ik zei: 'Ik sta niet op voordat u mij beloofd heeft dat u mij een

menswaardige ruimte zult aanwijzen om in te slapen. Ik vraag u, juffrouw, ik smeed u, stopt u mij op een andere plek, voor mijn part in een hol, maar niet hierin. Hier kan ik niet zijn. Ik wil mijn medescholieren beslist niet beledigen, en als ik dat al gedaan heb dan spijt me dat, maar bij drie mensen slapen, als vierde, en dan ook nog in zo'n benauwde ruimte? Dat gaat niet. Ach, juffrouw.' – Ze glimlachte al, ik zag het, ik voegde er toen gauw, me nog steviger tegen haar aan vlijend, aan toe: 'Ik zal braaf zijn, ik beloof het u. Ik zal op al uw bevelen vooruitlopen. U zult zich nooit, nooit over mijn gedrag te beklagen hebben.' Juffrouw Benjamenta vroeg: 'Is dat zeker? Zal ik me nooit te beklagen hebben?' – 'Nee, beslist niet, juffrouw,' antwoordde ik. Ze wisselde een veelbetekenende blik met haar broer, meneer de directeur, en ze zei tegen mij: 'Sta vooral eerst van de grond op. Poeh. Wat een gefleem en geflikflooï. En kom dan mee. Wat mij betreft kun je ook ergens anders slapen.' Ze bracht me naar de kamer die ik nu bewoon, ze liet hem mij zien en vroeg: 'Bevalt deze kamer je?' – Ik was zo brutaal om te zeggen: 'Hij is benauwd. Thuis hingen er gordijnen voor de ramen. En er scheen daar zon in de vertrekken. Hier is alleen een smal ledikant en een wasstel. Thuis waren volledig gemeubileerde kamers. Maar wordt u niet boos, juffrouw Benjamenta. Het bevalt me en ik dank u. Thuis was het veel chiquer, vriendelijker en eleganter maar hier is het ook heel aardig. Neemt u me niet kwalijk dat ik met vergelijkingen van thuis aan kom zetten en met Joost mag weten wat nog allemaal meer. Maar ik vind de kamer zeer, zeer aantrekkelijk. Hoewel, dat raam daarboven in de muur is nauwelijks een raam te noemen. En het geheel heeft beslist iets van een ratten- of hondenhok. Maar het bevalt me. En ik ben onbeschoft en ondankbaar door zo te praten, nietwaar? Misschien zou het 't beste zijn mij deze kamer, die ik werkelijk zeer waardeer, weer af te nemen en mij het

strikte bevel te geven bij de anderen te slapen. Mijn kameraden voelen zich vast beledigd. En u, juffrouw, bent kwaad. Ik zie het. Daar ben ik heel treurig om.’ – Ze zei tegen mij: ‘Je bent een domme jongen, en nu zwijg je.’ En toch glimlachte ze. Wat was dat allemaal stom, toen op die eerste dag. Ik schaamde me, en ik schaam me vandaag nog steeds nu ik eraan terug moet denken hoe onbehoorlijk ik me gedragen heb. Ik sliep die eerste nacht heel onrustig. Ik droomde van de lerares. En wat die eigen kamer betreft, ik zou nu heel tevreden zijn als ik die met één of twee andere mensen moest delen. Je bent altijd half waanzinnig als je mensenschuw bent.

Meneer Benjamenta is een reus, en wij pupillen zijn dwergen vergeleken bij deze reus die altijd ietwat nors is. Als leider en machthebber van een stel zulke armetierige, onbeduidende jonge schepsels als wij is hij eigenlijk op geheel natuurlijke wijze tot korzeligheid verplicht, want dat is toch nooit en te nimmer een met zijn krachten strokende opgave: heersen over ons. Nee, meneer Benjamenta zou iets heel anders kunnen presteren. Bij zo’n schamele taak als het opvoeden van ons kan zo’n Hercules immers helemaal niet anders dan in slaap vallen, d.w.z. brommend en broedend zijn kranten lezen. Wat had die man eigenlijk in gedachten toen hij besloot het instituut op te richten? Hij doet me in zekere zin verdriet, en dat gevoel verhoogt nog het respect dat ik voor hem heb. Er is trouwens tussen hem en mij aan het begin van mijn verblijf hier, ik geloof op de morgen van de tweede dag, een kleine maar zeer heftige scène geweest. Ik stapte op hem af in zijn kantoor maar ik kwam er niet toe mijn mond open te doen. ‘Ga weer naar buiten. Kijk of je in staat bent als een fatsoenlijk mens de kamer binnen te stappen,’ zei hij streng. Ik ging naar buiten, en daarna klopte ik aan, wat ik helemaal

vergeten was. ‘Binnen,’ werd er geroepen, en toen stapte ik naar binnen en bleef ik staan. ‘Waar blijft de buiging? En wat zeg je als je bij mij binnenstapt?’ – Ik maakte een buiging en ik zei op benepen toon: ‘Goedendag, meneer de directeur’. – Tegenwoordig ben ik al zo goed gedresseerd dat ik dat ‘Goedendag, meneer de directeur’ er zomaar uitsmijt. Destijds haatte ik dat soort onderdanig en hoffelijk gedrag, ik wist nu eenmaal niet beter. Wat mij destijds lachwekkend en stompzinnig voorkwam, vind ik tegenwoordig gepast en mooi. ‘Luider spreken, deugniet,’ riep meneer Benjamenta. Ik moest de groet ‘Goedendag, meneer de directeur’ vijf keer herhalen. Pas daarna vroeg hij mij wat ik wilde. Ik was woest geworden en ik zei: ‘Je leert hier helemaal niks en ik wil hier niet blijven. Geef u me alstublieft mijn geld terug, en dan zal ik opdonderen. Waar zijn hier de leraren? Is hier eigenlijk wel een of ander plan, een of ander idee? Er is niets. En ik wil weg. Niemand, wie dan ook, zal mij ervan weerhouden dit oord van duisternis en van neveligheid te verlaten. Om me hier door uw meer dan idiote voorschriften te laten kwellen en versuffen, daarvoor kom ik toch echt van veel te goeden huize. Hoewel, ik zal absoluut niet terugrennen naar mijn vader en moeder, nooit, maar ik zal de straat op gaan en me als slaaf verkopen. Dat kan absoluut geen kwaad.’ – Nu had ik gesproken. Tegenwoordig moet ik me bijna krom lachen als ik dit stomme gedrag weer in mijn herinnering oproep. Het was me destijds echter absoluut heilige ernst. Maar meneer de directeur zweeg. Ik stond op het punt een af andere grove belediging in zijn gezicht te zeggen. Toen zei hij rustig: ‘Eenmaal afgegeven geldbedragen worden nooit meer terugbetaald. Wat jouw dwaze mening betreft dat je hier niets zou kunnen leren, daarin vergis je je, want je kunt iets leren. Leer vooral eerst je omgeving kennen. Je kameraden zijn het waard dat je op zijn minst een poging doet kennis met hen

te maken. Praat met hen. Ik raad je aan rustig te blijven. Mooi rustig.' – Dat 'mooi rustig' sprak hij uit alsof hij diep verzonken was in gedachten die mij helemaal niet betroffen. Hij hield zijn ogen neergeslagen als om mij te verstaan te geven hoe goed, hoe zachtaardig hij het bedoelde. Hij gaf me er duidelijk blijk van met zijn gedachten afwezig te zijn en hij zweeg verder. Wat kon ik doen? Meneer Benjamenta hield zich alweer bezig met krantlezen. Ik had het gevoel alsof een vreselijke, onbegrijpelijke donderbui mij van verre bedreigde. Ik maakte een diepe buiging, bijna tot op de grond, voor degene die mij helemaal geen aandacht meer schonk, ik zei zoals de voorschriften vereisten, 'Adieu, meneer de directeur,' sloeg mijn hakken tegen elkaar, stond rechtop, maakte rechtsomkeert, d.w.z., nee, ik zocht met mijn handen de deurklink, keek voortdurend naar het gezicht van meneer de directeur en ik schoof mezelf zonder me om te draaien weer de deur uit. Zo eindigde een poging tot revolutie. Sindsdien zijn er geen weerbarstige woordenwisselingen meer voorgekomen. Mijn god, en ik ben al geslagen. Hij heeft mij geslagen, hij, die ik waarlijk een groot hart toedicht, en ik heb geen kikk gegeven, ik heb niet met mijn ogen geknipperd, en het heeft me niet eens beledigd. Het heeft me alleen maar pijn gedaan, en niet vanwege mezelf, maar vanwege hem, meneer de directeur. Ik denk eigenlijk altijd aan hem, aan allebei, aan hem en de juffrouw, zoals ze maar verder leven met ons jongens. Wat doen ze daar in die woning toch altijd? Waar zijn ze mee bezig? Zijn ze arm? Zijn Benjamenta's arm? Er zijn hier 'voornamen binnenvertrekken'. Ik ben daar tot nu toe nog nooit geweest. Kraus wel, die wordt bevoorrecht omdat hij zo trouw is. Maar Kraus wil geen verslag doen over de gesteldheid van de directeurswoning. Hij staart me alleen maar aan als ik hem over dit punt uithoor, en hij zwijgt. O, Kraus kan echt zwijgen. Als ik een heer was, dan nam ik meteen

Kraus in dienst. Maar misschien dring ik toch nog eens door in die voorname binnenvertrekken. En wat zullen mijn ogen dan aanschouwen? Misschien helemaal niets bijzonders? O jawel. Ik weet het, er zijn hier ergens wonderbaarlijke dingen.

Eén ding is waar, natuur bestaat hier niet. Welnu, wat hier is, is nu eenmaal de grote stad. Thuis waren er overal nabije en verre uitzichten. Ik geloof dat ik altijd zangvogels in de straten heen en weer hoorde kwinkeleren. De fonteinen klaterden altijd. De beboste berg keek majestueus op de nette stad neer. Op het nabijgelegen meer voer je 's avonds in een gondel. Rotsen en bossen, heuvels en velden waren met een paar stappen te bereiken. Er waren altijd geuren en stemmen. En de straten van de stad leken op tuinpaden, zo zacht en netjes zagen ze eruit. Leuke witte huizen kwamen guitig tevoorschijn uit groene tuinen. Je zag bekende dames, bv. mevrouw Haag, binnen de tuinkekken in het park wandelen. Stom is dat eigenlijk, nu, die natuur, die berg, dat meer, de rivier, de schuimende waterval, dat groen en al die gezangen en klanken waren gewoon vlakbij. Liep je, dan wandelde je als 't ware in de hemel want je zag overal blauwe hemel. Stond je stil, dan kon je meteen gaan liggen om stil omhoog de lucht in te dromen want er was gras- of mosgrond. En de sparren die zo heerlijk naar kruidige kracht geurden. Zal ik nooit meer een bergspar zien? Dat zou trouwens geen ramp zijn. Iets ontberen: dat heeft ook geur en kracht. Ons kantonraadhuis had geen tuin, maar het geheel dat je omringde was een mooie, nette, lieflijke tuin. Ik mag hopen dat ik geen heimwee krijg. Onzin. Hier is het ook mooi.

Hoewel er aan mij eigenlijk nog helemaal niets noemenswaardigs glad valt te schaven, ren ik toch van tijd tot tijd naar de kapper,

zomaar ter wille van een daarmee gepaard gaand straattochtje, om me te laten scheren. Of ik een Zweed ben, vraagt de kappersbediende mij. Een Amerikaan? Ook niet. Een Rus? Nou, wat dan? Ik houd ervan dergelijke nationalistisch getinte vragen te beantwoorden met een ijzig stilzwijgen, en de mensen die mij naar mijn vaderlandsgevoelens vragen in het ongewisse te laten. Of ik lieg en ik zeg dat ik een Deen ben. Bepaalde oprechtheden kwetsen en vervelen iemand maar. Soms schittert de zon hier als een gek in deze levendige straten. Of alles is verregend, versluierd, waar ik ook heel, heel erg van houd. De mensen zijn vriendelijk hoewel ik af en toe onnoemelijk brutaal ben. Vaak zit ik rond het middaguur doelloos op een bank. De bomen van het plantsoen zijn nogal kleurloos. De bladeren hangen onnatuurlijk loodgrijs naar beneden. Het is soms net of alles hier van metaal en dun ijzer is. Dan valt er weer regen die dat allemaal natmaakt. Paraplu's worden opgestoken, vigilantes denderen over het asfalt, mensen haasten zich, de meisjes tillen hun rok op. Benen uit een rok tevoorschijn zien steken heeft iets merkwaardig vertrouwds. Zo'n vrouwelijk been, in zo'n strakke kous, dat zie je nooit, en nu zie je het plotseling. De schoenen kleven zo mooi aan de vorm van die mooie, zachte voeten. Dan is er weer zon. Er waait een beetje wind, en dan denk je aan thuis. Ja, ik denk aan mama. Ze zal wel huilen. Waarom schrijf ik haar nooit? Ik kan 't niet bevatten, helemaal niet begrijpen, en toch kan ik niet besluiten haar te schrijven. Dat is het: ik doe niet graag verslag. Het is me te pijnlijk. Jammer, ik zou geen ouders moeten hebben die van me houden. Ik wil helemaal niet geliefd en begeerd zijn. Ze moeten er maar aan wennen dat ze geen zoon meer hebben.

Iemand die je niet kent en die je helemaal niets aangaat een dienst bewijzen, dat is heerlijk, dat geeft een kijkje in goddelijk

nevelachtige paradijzen. En bovendien: strikt genomen gaan alle of op zijn minst bijna alle mensen je iets aan. Iedereen die mij voorbijloopt, die gaat mij op de een of andere manier iets aan, dat staat vast. Overigens is dat uiteindelijk een privézaak. Ik loop zomaar wat, de zon schijnt, dan zie ik plotseling een hondje bij mijn voeten janken. Meteen zie ik dat het luxebeestje met zijn kleine pootjes in zijn muilkorf verstrikt zit. Het kan niet meer lopen. Dan buk ik me, en de grote, grote ramp is afgewend. Nu komt de bazin van de hond aangemarcheerd. Ze ziet wat er aan de hand is, en bedankt mij. Vluchtig neem ik voor de dame mijn hoed af en vervolg mijn weg. Ach, die daarachter mij denkt nu dat er op de wereld nog hoffelijke jongemannen bestaan. Goed, dan heb ik de jongemannen in het algemeen een dienst bewezen. En wat heeft deze overigens zeer onaantrekkelijke vrouw geglimlacht. ‘Dank u, meneer.’ Ach, ze heeft een meneer van me gemaakt. Ja, als je je weet te gedragen, ben je een meneer. En voor degene die je bedankt, heb je eerbied. Wie glimlacht, is aantrekkelijk. Alle vrouwen verdienen hoffelijkheid. Iedere vrouw heeft iets voornaams. Ik heb zelfs gezien hoe wasvrouwen zich bewegen als koninginnen. Komisch is dat allemaal, o zo komisch. Maar zoals de zon geschitterd heeft, en zoals ik er toen zomaar vandoor ben gegaan! – Namelijk het warenhuis in. Ik laat me daar fotograferen, meneer Benjamenta wil een foto van mij. En verder moet ik een kort geformuleerde, waarheidsgetrouwe levensloop schrijven. Daar hoort papier bij. Welnu, dan heb ik nog het genoegen speciaal daarvoor een papierwinkel binnen te stappen.

Kameraad Schilinski is van Poolse afkomst. Hij spreekt een leuk, gebroken Duits. Al het vreemdsoortige klinkt nobel, ik weet niet waarom. Schilinski’s grootste trots bestaat uit een elektrisch ontsteekbare dasspeld die hij zich heeft weten te verschaffen. Ook

steekt hij graag, d.w.z. met de grootste belangstelling, waslucifers aan. Zijn schoenen zijn altijd glanzend gepoetst. Merkwaaardig vaak zie je hem zijn pak reinigen, zijn laarzen poetsen en zijn pet borstelen. Hij bekijkt zichzelf graag in een goedkope zakspiegel. Zakspiegels bezitten wij scholieren trouwens allemaal hoewel we eigenlijk helemaal niet weten wat ijdelheid zoal betekent. Schilinski is slank van postuur en hij heeft een heel leuk gezicht en krulhaar dat hij in de loop van de dag niet vaak genoeg kan kammen en verzorgen. Hij zegt dat hij graag een paardje wil hebben. Een paard borstelen en roskammen en dan uit rijden gaan, dat is zijn lievelingsdroom. Met zijn geestesgaven is het zeer pover gesteld. Hij bezit absoluut geen scherpzinnigheid, en van fijnzinnigheid of iets dergelijks kun je bij hem niet spreken. En toch is hij absoluut niet dom, beperkt misschien, maar ik neem dit woord niet graag in de mond als ik aan mijn schoolkameraden denk. Dat ik de slimste van hen ben, dat is misschien helemaal niet eens zo erg prettig. Wat heeft een mens aan gedachten en invallen als hij, zoals ik, het gevoel heeft dat hij er niets mee weet te beginnen. Nou dan. Nee, nee, ik wil proberen de dingen helder te zien, maar ik mag niet hoogmoedelen, ik mag mezelf nooit en te nimmer boven mijn omgeving verheven voelen. Schilinski zal geluk hebben in het leven. De vrouwen zullen aan hem de voorkeur geven, zo ziet hij eruit, helemaal als de toekomstige lieveling van vrouwen. Hij heeft op gezicht en handen een bruinachtige, overigens lichte teint die aan iets edels doet denken, en zijn ogen zijn reechtig schuchter. Het zijn charmante ogen. Hij zou met zijn hele manier van doen een jonge landedelman kunnen zijn. Zijn gedrag herinnert aan een landgoed waar stads en boers, verfijnd en grof leven in een evenwichtige, krachtige, menselijke vorm samenvloeien. Hij loopt bijzonder graag te lumelen en hij slentert graag rond door de drukste straten waarbij

ik hem af en toe gezelschap houd, tot ontzetting van Kraus die dat gelummel haat, bespioneert en veracht. ‘Zijn jullie tweeën alweer op vertier uit geweest? Hè?’ zo ontvangt Kraus ons als we thuiskomen. Over Kraus zal ik heel veel moeten zeggen. Hij is de meest deugdzame en degelijke van ons pupillen, en degelijkheid en eerlijkheid zijn immers zulke onuitputtelijke en onafzienbare terreinen. Niets kan mij zo sterk opwinden als de aanblik en de reuk van het goede en rechtschapene. Iets gemeens en slechts is gauw uitgeïnterpreteerd, maar wijs worden uit iets braafs en edels, dat is zo moeilijk en tegelijk toch zo aantrekkelijk. Nee, zonden interesseren me veel, veel minder dan deugden. Nu zal ik Kraus moeten beschrijven, en daarvoor ben ik direct bang. Overgevoeligheden? Sinds wanneer? Ik hoop van niet.

Ik ga nu elke dag het warenhuis in, vragen of mijn foto’s al bijna klaar zijn. Ik kan elke keer met de lift omhoog reizen naar de bovenste verdieping. Ik vind dat helaas leuk, en het past bij mijn vele overige gedachteloosheden. Als ik per lift reis, voel ik me zo echt een kind van mijn tijd. Of dat andere mensen ook zo vergaat? Die levensloop heb ik nog steeds niet geschreven. Ik geneer me er een beetje voor de simpele waarheid te zeggen over mijn verleden. Kraus kijkt me met de dag verwijtender aan. Dat bevalt me heel goed. Aardige mensen zie ik graag een beetje woedend. Niets is mij aangenamer dan mensen die ik in mijn hart gesloten heb een volkomen verkeerd beeld van mezelf te geven. Dat is misschien niet eerlijk, maar het is dapper, dus is het gepast. Overigens is het bij mij een beetje op het ziekelijke af. Zo lijkt het me bv. een onnoemelijk genot om te sterven in het vreselijke besef dat ik het dierbaarste wat ik op aarde bezit heb gekrenkt en met slechte oordelen over mij heb vervuld. Dat zal niemand begrijpen of alleen degene die aan weerspanningheid

huiveringen van genot kan beleven. Ellendig doodgaan omwille van een lompe streek, een stommiteit? Is dat het nastreven waard? Nee, beslist niet. Maar dat zijn allemaal stommiteiten van de grofste soort. Er schiet me hier iets te binnen, en ik voel me om ik weet niet wat voor redenen genoodzaakt het te zeggen. Ik bezat een week of wat langer geleden aan geld nog tien mark. Wel, die tien mark zijn nu weg. Op een dag stapte ik een restaurant in met damesbediening. Totaal onweerstaanbaar trok het me naar binnen. Er snelde een meisje op me af en dat nodigde me uit op een rustbed plaats te nemen. Ik was er half van op de hoogte hoe dat ongeveer kon eindigen. Ik verweerde me, maar geheel en al zonder nadruk. Het kon me allemaal niets schelen, en toch ook weer wel. Het was me een weergaloos genoeg tegenover het meisje de chique, neerbuigende meneer uit te hangen. We waren helemaal alleen, en nu haalden we de leukste stommiteiten uit. We dronken. Steeds liep ze naar het buffet om nieuwe drankjes te halen. Ze liet me haar verrukkelijke kousenband zien, en ik liefkoosde hem met mijn lippen. Ach, wat kun je stom zijn. Steeds stond ze weer op en haalde wat nieuws te drinken. En zo snel. Ze wilde nu eenmaal heel vlug bij die stomme jongen een leuke som geld verdienen. Ik doorzag dat helemaal, maar juist dat beviel me, dat ze mij voor stom aanzag. Wat een merkwaardige verdorvenheid: je heimelijk verheugen als je mag merken dat je een beetje bestolen wordt. Maar wat betoverend vond ik het allemaal. Om mij heen stierf alles weg in fluitende, strelende muziek. Het meisje was Pools, slank en lenig en zo verrukkelijk zondig. Ik dacht: 'Daar gaan mijn tien marken.' Nu kuste ik haar. Ze zei: 'Zeg, wat ben jij? Je gedraagt je als een edelman.' Ik kon maar niet genoeg opsnuiven van de geur die van haar afstraalde. Zij merkte dat en ze vond het fijn. En inderdaad: wat ben je ook voor een schurk als je zonder liefde en schoonheid te

ervaren naar plekken gaat waar alleen je geestdrift verontschuldigt wat je liederlijkheid heeft ondernomen? Ik loog haar voor dat ik stalknecht was. Ze zei: 'O nee, daarvoor gedraag je je veel te netjes. Zeg me goedendag.' En toen deed ik met haar wat je op zulke plekken goedendagzeggen noemt, d.w.z. dat zij het mij lachend en schertsend en mij kussend uiteenzette, en toen deed ik dat. Een minuut later bevond ik me bij avondlicht op straat, uitgezogen tot op de laatste cent. Wat vind ik daar nu van? Ik weet het niet. Maar één ding weet ik: ik moet weer aan een beetje geld zien te komen. Maar hoe doe ik dat?

Bijna elke morgen vroeg vond er tussen mij en Kraus een gefluisterd spraakgevecht plaats. Kraus denkt altijd dat hij mij aan het werk moet zetten. Misschien vergist hij zich ook helemaal niet als hij aanneemt dat ik niet graag vroeg opsta. En toch, ik sta juist heel graag op uit bed, maar ik vind het ook gewoon heerlijk om nog een beetje langer te blijven liggen dan mag. Iets niet mogen, dat is soms zo aantrekkelijk dat je niet anders kan dan het toch te doen. Daarom houd ik zo hartgrondig van elk soort dwang, omdat het je de mogelijkheid biedt je op wetsovertredingen te verheugen. Als er geen gebod, geen plicht heerste in de wereld, dan zou ik sterven, verhongeren, verkreupelen van verveling. Mij moet je alleen maar aansporen, dwingen, bevoogden. Dat vind ik uiterst prettig. Uiteindelijk ben ik het toch die beslist, ik alleen. Ik tart de voorhoofdfronsende wet altijd een beetje tot razernij, daarna doe ik mijn best hem te kalmeren. Kraus is de belichaming van alle hier in Instituut Benjamenta bestaande voorschriften, dus daag ik de beste van alle medescholieren voortdurend een beetje uit tot strijd. Ik scheld zo vreselijk graag. Ik zou ziek worden als ik niet kon schelden, en voor schelden en tarten is Kraus buitengewoon geschikt. Hij heeft altijd gelijk:

‘Wil je nu eindelijk eens opstaan, jij luie vaatdoek!’ – En ik heb altijd ongelijk: ‘Ja, ja, geduld maar. Ik kom.’ – Wie ongelijk heeft is brutaal genoeg om degene die gelijk heeft steeds tot geduld te manen. Het gelijk hebben is heetgebakerd, het ongelijk hebben loopt steeds te koop met een trotse, frivole gelatenheid. Degene die het hartstochtelijk goed bedoelt (Kraus) doet steeds onder voor degene (mij dus) wie het goede en nuttige helemaal niet zo uitgesproken na aan het hart ligt. Ik triomfeer omdat ik nog in bed lig, en Kraus beeft van razernij omdat hij altijd tevergeefs op mijn deur moet kloppen, bonken en roepen: ‘Sta toch op, Jakob! Doe ’t eindelijk. Mijn god, wat is dat voor een luilak.’ – Wie kwaad kan worden, ach, wat is zo iemand mij sympathiek. Kraus wordt bij elke gelegenheid kwaad. Dat is zo mooi, zo humoristisch, zo edel. En wij tweeën passen zo goed bij elkaar. Tegenover een verontwaardigde moet toch altijd een zondaar staan, anders ontbreekt er iets. Als ik dan eindelijk opgestaan ben, dan doe ik alsof ik er doelloos bijsta. ‘Nu staat hij daar nog te gapen, die sukkel, in plaats van een hand uit te steken,’ zegt hij dan. Wat schitterend is zoiets. Het gemurmel van een morrende vind ik mooier dan het murmelen van een bosbeek, beglinsterd door de allermooiste zondagochtendzon. Mensen, mensen, alleen maar mensen! Ja, ik voel het heel sterk: ik houd van mensen. Hun dwaasheden en snelle irritaties zijn me liever en waardevoller dan de fraaiste natuurwonderen. – Wij pupillen moeten ’s ochtends vroeg, voordat onze leiders ontwaken, schoollokaal en kantoor opruimen. Telkens zorgen daar afwisselend twee personen voor. ‘Sta toch op. Kom je gauw?’ – Of: ‘Maar nu moet het gauw afgelopen zijn met die zelfgenoegzaamheid.’ Of: ‘Sta op, sta op. Het is tijd. Je moet allang de bezem in je hand hebben.’ – Wat is dat amusant. En Kraus, de eeuwig boze Kraus, wat is hij me dierbaar.